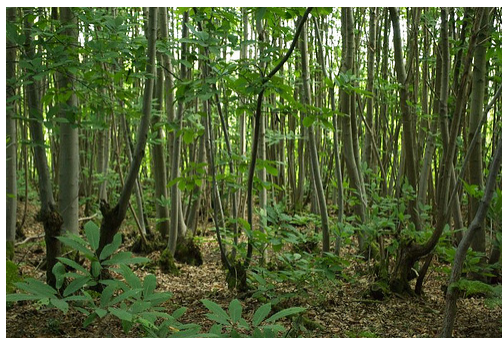

Převody hospodářských tvarů lesa – nízký a střední les

Robert Knott

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a Státním rozpočtem ČR InoBio – CZ.1.07/2.2.00/28.0018

Hospodářský tvar lesa

Les semenný (vysokokmenný, vysoký) je tvar lesa vzniklý ze semene buď sítí, umělou sadbou či přirozenou obnovou.

Vyznačuje se zpravidla dlouhým produkčním obdobím - doba obmýtl je obvykle nejméně stoletá, a těžené stromy dosahují značných rozměrů.

Les semenný je nejčastější a nejrozšířenější tvar lesa a k jeho obhospodařování se vztahuje převážná většina pěstebních a hospodářsko-úpravnických pojmů.

Hospodářský tvar lesa

Les výmladkový (nízký), pařezina je hospodářský tvar lesa výlučně založený na systematicky opakované vegetativní obnově výmladky - pařezovými, popř. i kořenovými.

Obmýtí je určeno především optimální výmladností, druhem a výší očekávané produkce a je vázáno i na úrodnost stanoviště; pohybuje se v rozmezí 5 (vrbové prutníky) až 40 (dub, habr, buk), popř. 60 let (olše).

Výmladkový les roste díky možnosti čerpat živiny z živých kořenových systémů zpočátku velmi rychle, takže výškový i tloušťkový přírůst dřevin kulminuje podle úrodnosti stanoviště o 20-30 let dříve než v semenném lese.

Těžené dřevo má však výrazně horší jakost, je sukaté, ve spodní části kmene zakřivené a má horší technické vlastnosti.

Celková produkce vitálního dobře pěstovaného výmladkového lesa se vyrovná produkci semenného lesa, hodnotový přírůst je však podstatně nižší.

Výmladkový les je tvar lesa velmi vzdálený přírodnímu vývoji lesního ekosystému; často opakované a téměř úplné odnímání biomasy hluboce zasahuje do látkového koloběhu a krátká obmýtí jej trvale udržují ve fázi dorůstání.

Hospodářský tvar lesa

- Hospodářský tvar výmladkového lesa je historicky velmi starý; kryl zejména potřebu palivového dříví. Pro technologickou jednoduchost byl spojen se soukromým vlastnictvím lesů malé výměry.
- Se změnou hospodářského účelu výmladkový les ztratil mnoho ze svého opodstatnění a byl převáděn na les semenný.
- Podle produkčního zaměření se dnes rozlišují výmladkové lesy tříslové, energetické (palivové), užitkové a prutníky.
- Výmladkový les najde uplatnění i jako les půdoochranný nebo pro zvláštní účely.
- Výmladkový les přispěl k zachování původních populací dřevin.

Hospodářský tvar lesa

Les sdružený (střední) je etážový hospodářský tvar lesa, v němž spodní etáž je tvořena lesem výmladkovým, horní etáž pak různě starým stromovým inventářem semenného původu.

Sdružený les vzniká tím, že se při každém mýcení výmladkové etáže v obvyklém obmýtí 30 až 50 let ponechal nebo vysadil určitý počet jedinců semenného původu. Tím vznikaly nad výmladkovou etáží 3 až 4 postupné generace výstavků, každá věkově víceméně stejná.

Ve spodní etáži se pěstují listnaté dřeviny, které mají spolehlivou výmladnost a snášejí stín, jako např. lípy, javory, jilmy, habr, avšak i dřeviny vyžadující více světla - duby, kaštan, olše, jasan.

Horní etáž tvoří hospodářsky hodnotné dřeviny, nejčastěji dub, též javory, jilmy, třešeň, modřín, popř. i topoly a bříza.

Nepravý sdružený les vzniká ponecháním nejkvalitnějších jedinců z výmladkové etáže, tedy nebo z nepravé kmenoviny, a ty pak tvoří horní etáž přibližně stejně starou.

Hospodářský tvar lesa

Sdružený les se udržuje tím, že se při každém mýcení výmladkové etáže ponechá nebo vysadí určitý počet jedinců semenného původu.

Pěstování sdruženého lesa je odborně náročné; spočívá v udržování optimálního vztahu mezi spodní a horní etáží usměrňováním druhové skladby, počtu výstavků, zápoje apod., a to podle hospodářského cíle s ohledem na stanovištní podmínky (lesní vegetační stupně s dubem) a na růstové vztahy mezi dřevinami.

Dengler rozlišil sdružený les a) s převahou výmladkové etáže, b) pěstovaný, tj. se zásobou v kmenovině 100-200 m³.ha⁻¹, c) s bohatou zásobou v kmenovině, tj. až do 400 m³.

Hospodářský tvar lesa

Dříve se uvádělo, že sdružený les je překonaným hospodářským tvarem; protože nevyužívá produkčního potenciálu stanoviště, byl (u nás) v minulosti převáděn na les vysokokmenný.

Dnes je nejvíce rozšířen ve Francii a v Německu, ale zaznamenává renesanci i jinde, a to zejména pro vysokou potenciální druhovou diverzitu. Sdruženým lesem, avšak v tomto tvaru dále nepěstovaným, jsou u nás některé obory a bažantnice.

Historické a současné rozšíření nízkých a středních lesů v ČR

Pramen	Rok	Tvar lesa (porostní půda)			
		les nízký		les střední	
		1 000 ha	%	1 000 ha	%
Kořistka 1885 (Čechy)	1875		4,6		0,0
Reambulovaný katastr	1900	95	4,1	60	2,6
	1910	87	3,7	47	2,0
Auerhan 1924	1920	97	4,3	28	0,1
Aktualizace šetření	1930		3,8		2,5
Inventarizace lesů	1950	78	3,2	0	0,0
Souhrnný lesní hospodářský plán	1980	30	1,2	-	-
	2008	7	0,3	1	0,1

- Z vývoje rozšíření nízkých a středních lesů na území našeho státu jednoznačně vyplývá, že od doby, kdy se započalo s jejich evidencí, jejich výměra neustále klesala.

Srovnání zdrojů dat o rozloze tvarů lesa

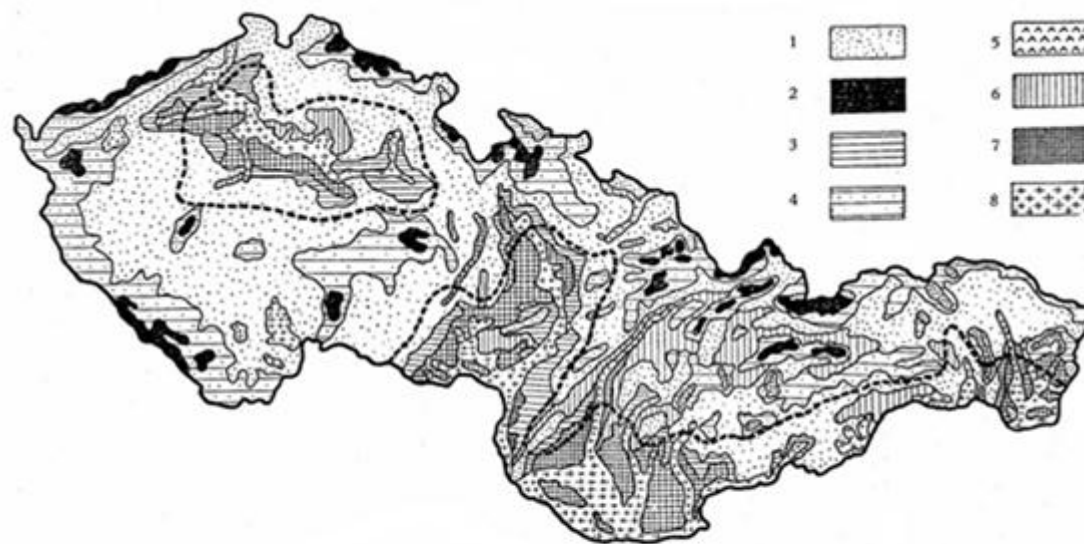
- Více než zajímavě se jeví poslední údaje z Národní inventarizace lesa ČR (NIL ČR), která se na území našeho státu uskutečnila v rozmezí let 2001 - 2004. Z výsledků totiž vyplývá, že rozloha našich nízkých a středních lesů je ve skutečnosti pravděpodobně vyšší. Vykazovaná plocha nízkého lesa je podle tohoto zdroje totiž přibližně 5 x větší a v případě lesa středního dokonce 51 x větší než podle sumárních oficiálních údajů tzv. Souhrnného lesního plánu, které jsou uváděny v každoročních Zprávách o stavu lesa a LH ČR.

Pramen	Rok	Hospodářský tvar lesa - porostní půda			
		les nízký		les střední	
		1 000 ha	%	1 000 ha	%
Souhrnný lesní hospodářský plán	2003	4	0,20	1	0,04
Národní inventarizace lesů ČR	2001 - 4	20	0,70	51	1,90

Vývoj převodů lesa nízkého na les vysoký (Zpráva o stavu lesa a LH ČR 1998)

Rok	Tvar lesa	
	nizký	nizký v převodu
	% výměry lesní půdy	
1900	4,1	
1910	3,7	
1930	3,8	0,1
	% výměry porostní půdy	
1950	0,8	2,4
1960	3,4	
1970	0,1	2,6
1980	1,2	
1990	0,3	
1998	0,1	

- Na rozdíl od oficiální statistiky nezbývá než připustit, že nízké a střední lesy se z našich lesů úplně nevytratily. Na možné nesrovnalosti mezi skutečnými a oficiálně evidovanými výměrami nízkého lesa upozorňuje na příkladu aktivně obhospodařovaných akátových porostů na jižní Moravě například Utinek (2004). V adekvátních výměrách stanovišť (viz obrázek) v rámci 1. - 4. lesního vegetačního stupně se pozůstatky nízkých a středních lesů vyskytují dodnes, ať už se jedná o ponechané “zašetřené” výstavky bývalých středních lesů či naopak o nepravé kmenoviny, tzv. předržené pařeziny, jako jedné z cest jejich převodů na les vysoký. S jistotou však můžeme konstatovat, že se dnes již v tomto případě nejedná o klasické hospodářské tvary lesa (výsledek cílené hospodářské činnosti), nýbrž o pouhá historická připomenutí si “obrazů” těchto tvarů lesa

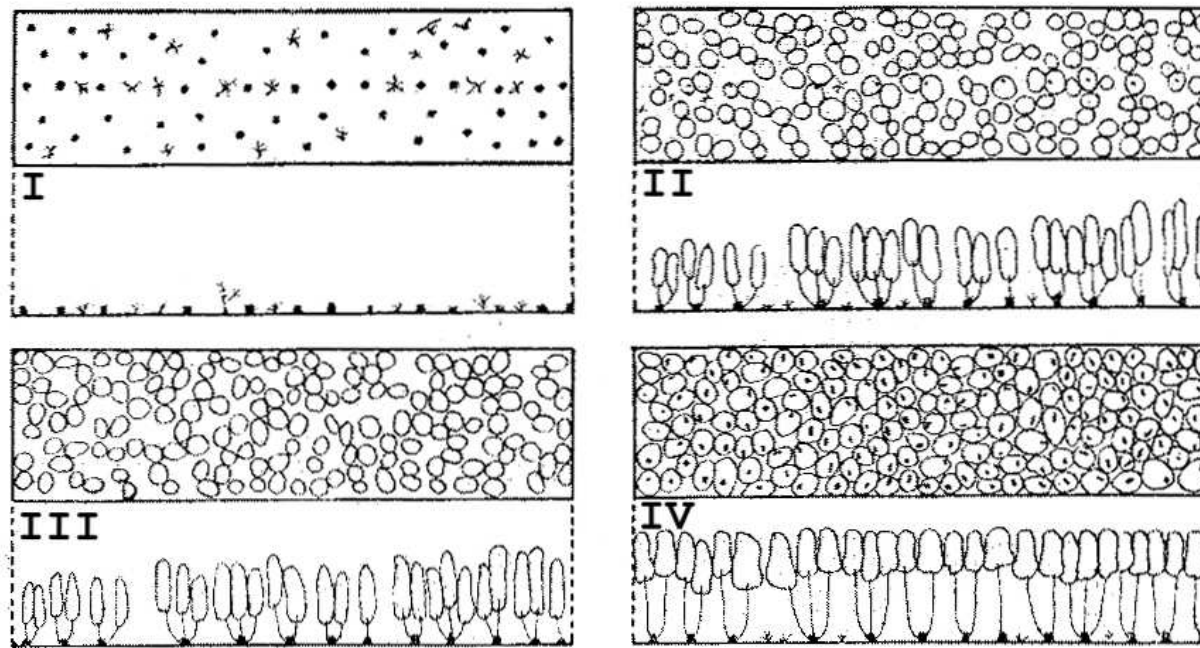
1. Podroly nížin a pahorkatín.
 2. Podroly horské (humusové).
 3. Hnědé půdy nížinné a pahorkatinné převážně na spraích.
 4. Hnědé půdy horských pokč.

5. Sedé lesní půdy.
 6. Rendziny a slinovatky.
 7. Černoze a půdy černozemního vídu.
 8. Půdy glejové a oglejené gleje.

Mapa půdních typů se zakreslenými hranicemi nízkého lesa – přerušovaná čára (Pelíšek, 1957)

Nízký les

- Schematické zobrazení struktury nízkého lesa (Polanský 1947). I. po těžbě, II. v polovině doby obmýtí, před seči výchovnou, III. totéž, avšak po výchovné seči, IV. týž porost v mýtném věku

Stanoviště

CHS	Název CHS	Základní SLT (alternativní SLT)
19	Hospodářství lužních stanovišť	1L, 2L, 1U, 3U (3L, 5L)
21	Hospodářství exponovaných stanovišť nižších poloh	1N, 2N, 1A, 2A, (1C, 2C, 3C, 3N, 4N, 2M, 2K, 3M, 4M, 2S, 2B, 2D)
23	Hospodářství kyselých stanovišť nižších poloh	1K, 2K, 1I, 2I, 2M, 3M, 4M – kromě exponovaných typů (1S, 2S, 3K, 3I, 5M, 1C, 2C, 3C)
25	Hospodářství živných stanovišť nižších poloh	1H, 2H, 1B, 2B, 1D, 2D – kromě exponovaných typů; 1W, 2W, 1V, 2V, 1O, 2O (1S, 2S)
27	Hospodářství oglejených chudých stanovišť nižších a středních poloh	1P, 2P, 1Q, 2Q, 3Q, 4Q (3P, 5Q, 0P, 0Q, 0O)
29	Hospodářství olšových stanovišť na podmáčených půdách	1T, 1G (3L, 5L)
31	Hospodářství vysychavých a sušších acerózních a bazických stanovišť středních poloh	3C, 4C, 5C (3A, 4A, 5A, 3W, 4W, 5W)
35	Hospodářství živných bazických stanovišť středních poloh	3W, 4W (5W)
41	Hospodářství exponovaných stanovišť středních poloh	3N, 4N - kromě chudých typů, 3F, 4F (3K, 4K, 3A, 4A - expon. typy 3S, 4S, 3B, 4B, 3D, 4D)
43	Hospodářství kyselých stanovišť středních poloh	3K, 4K, 3I, 4I - kromě expon. a chudších typů (chudší typy 3S, 4S - 5M, 5K, 5I)
45	Hospodářství živných stanovišť středních poloh	3S, 4S - kromě expon. a chudších typů, 3B, 4B, 3D, 4D - kromě expon. typů, 3H, 4H (5W)
47	Hospodářství oglejených stanovišť středních poloh	3V, 4V - kromě podmáčených typů, 3O, 4O, 4P (3P)

Dřevinná skladba

- K pěstování nízkého lesa v podmínkách ČR se doporučují zejména následující listnaté dřeviny potenciální přirozené vegetace v rámci výše doporučených stanovišť: olše, dub, habr, javor, jasan, jilm, vrba, topol. Dále je možné v druhové skladbě využít třešeň, břízu, jeřáb a případně keře (např. lísku, střemchu, krušinu a svídu). Z nepůvodních dřevin se využijí zejména akát a kaštanovník.
- Výstavková etáž plní v nízkém lese úlohu zajištění generativní obnovy. Pro zaplnění volných míst na ploše porostu přirozenou generativní obnovou (především na chudších stanovištích) se doporučuje ponechat jako výstavky hlavně břízu, borovici a modřín. Pro udržování dostatečné kvality pařezů (vznik nových pařezů v dalším produkčním cyklu) se doporučuje ponechání výstavků cílových listnatých dřevin generativního původu. S narůstající úživností stanovišť (bohatší edafické kategorie) nabývá na významu produkční funkce ponechávaných výstavků.

Doba těžby

- Nejvhodnější doba těžby při obnově v nízkém lese je v mimovegetačním období nebo na jaře. Porosty založené na neúrodných půdách se doporučuje těžit v zimě při zamrzlé půdě.
- Hlavním důvodem pro nejpozdější provedení těžby v jarním období je požadavek, aby pařezy během vegetační doby bohatě obrážely a výmladky do počátku mrazů stačily zdřevnatět.
- Při zimní těžbě se u většiny dřevin objevují první výmladky v polovině května, poslední na konci vegetačního období. Nejvíce výmladků se vytváří v červenci. Provede-li se těžba koncem května, tj. měsíc po začátku vegetačního období, posune se počátek, vyvrcholení a konec výmladnosti také o měsíc. Pařezy výmladků pokácených v červnu částečně obrážejí v srpnu a největší počet výmladků se vytváří v květnu příštího roku. Významnějším faktorem, který snižuje přírůst a způsobuje poškození výmladků, je mráz. Časnými mrazy trpí prýty z mladých pařezů a z pařezů vzniklých pozdní letní těžbou. Zvláště na bohatých půdách výmladky dlouho a rychle rostou, do příchodu mrazů nezdřevnatějí, omrznou nebo zcela zmrznou. Proto se těžba v pozdním létě nedoporučuje.

Technika provedení těžby

- Velký vliv na tvorbu a kvalitu výmladků má výška pařezů. Zásadou při pěstování nízkého lesa je, aby byl pařez co nejnižší a v ideálním případě s šikmou řeznou plochou bez jakéhokoliv žlábků. Nízké pařezy se ponechávají pro snadnější vytvoření nového kořenového systému výmladků. Zvýšením možnosti brzkého samostatného zakořenění prostřednictvím nízkých pařezů se stupňuje produkce, prodlužuje životnost a předchází se hnilobám. Pařezy by neměly být uřezány až u země, neboť při ponechání příliš nízkých pařezů se podstatně snižuje počet výmladků a kácení na nízký pařez nebo v úrovni s půdou je velmi namáhavé.
- V případě vysokého pařezu výmladky vytvořené výše utlačují výmladky níže položené. Vysoko nasazené výmladky se také snadno vylamují a vyvracejí. Vysoké pařezy také snadno zahnívají a hniloba se přenáší do výmladků.
- U stromů, které v době těžby nepřesahují 10 cm výčetní tloušťky se doporučuje provést řez těsně u země a silnější stromy o výčetní tloušťce 10–20 cm se kácí tak, aby výška pařezů byla asi 5 cm od země. U stromů s výčetní tloušťkou přesahující 20 cm má být pařez asi 10 cm vysoký.
- Výška pařezu nehraje tak významnou roli u dřevin obrážejících z kořenů. Výmladky vyrostlé z kořenů, označované jako odnože, mají zpravidla výškový růst pomalejší. Hospodářský význam mají odnože jen u topolu, osiky, olše a akátu. Vyskytují se také u babyky, jilmu, jeřábu břeku a třešně.

Produkční cyklus, obmýtí

- Na úrovni jednotlivého porostu se používá pro vymezení časového rámce hospodaření pojem produkční cyklus místo tradičně užívaného obmýtí, vztahujícímu se k hospodářskému souboru.
- Porosty výmladkového původu se nedoporučuje pěstovat do příliš vysokého věku. Mýtní věk nízkého lesa se nejčastěji doporučuje v rozmezí 10 až 30 let a jen výjimečně více než 40 let (max. 60 let). U olše lepkavé se doporučuje mýtní věk 30 až 60 let, u akátu 10 až 30 let, u dubu 10 až 35 let, u habru, buku a lípy 30 až 40 let a u vrbových prutníků 1 až 2 roky (výjimečně 5 let). Délka produkčního cyklu se diferencuje podle dřeviny a především dle bonity stanoviště, přičemž na chudších stanovištích se použije nižší mýtní věk a na živných stanovištích pak vyšší. Z hlediska produkčního je optimálním okamžikem pro smýcení porostu dosažení maxima celkového průměrného přírůstu zásoby. Vyvrcholení průměrného celkového přírůstu zásoby v nízkém lese se dostavuje přibližně o 20 až 30 let dříve než v lesích hospodářského tvaru vysokého. Již koncem druhého věkového stupně je přírůst nízkého lesa mnohem vyšší než přírůst stejně starých porostů generativního původu.

Pravděpodobnost výmladné schopnosti

- S mýtním věkem úzce souvisí tloušťka vzniklých pařezů, která hraje významnou roli při tvorbě výmladků. Listnaté dřeviny se zmlazují velmi vitálně, přičemž pravděpodobnost výmladné schopnosti je vysoká především u pařezů s tloušťkou v rozmezí od 5 do 15 cm. Převážná většina listnatých druhů dřevin se dále vitálně zmlazuje až do velikosti pařezů v rozmezí 25 - 30 cm, avšak s nižší pravděpodobností, než tomu je u menších tloušťek pařezů.
- U dřevin s tloušťkou pařezu nad 30 cm je pak možné očekávat (kromě dubů), že tato pravděpodobnost bude výrazněji klesat. Např. dub si uchovává výmladnost poměrně dlouho, zejména na úrodných půdách (Vyskot 1958).
- Duby starší 50 let vytvářejí výmladky již méně, objevují se tak přibližně u 80 % pařezů. U silnějších pařezů výmladnost častěji selže, ale zato počet výmladků na jednom pařezu bývá v průměru vyšší, výmladky jsou silnější a jakostnější. Nejlepší výmladky byly pozorovány na pařezech dubů, jejichž kmeny měly výčetní tloušťku 16 až 20 cm.

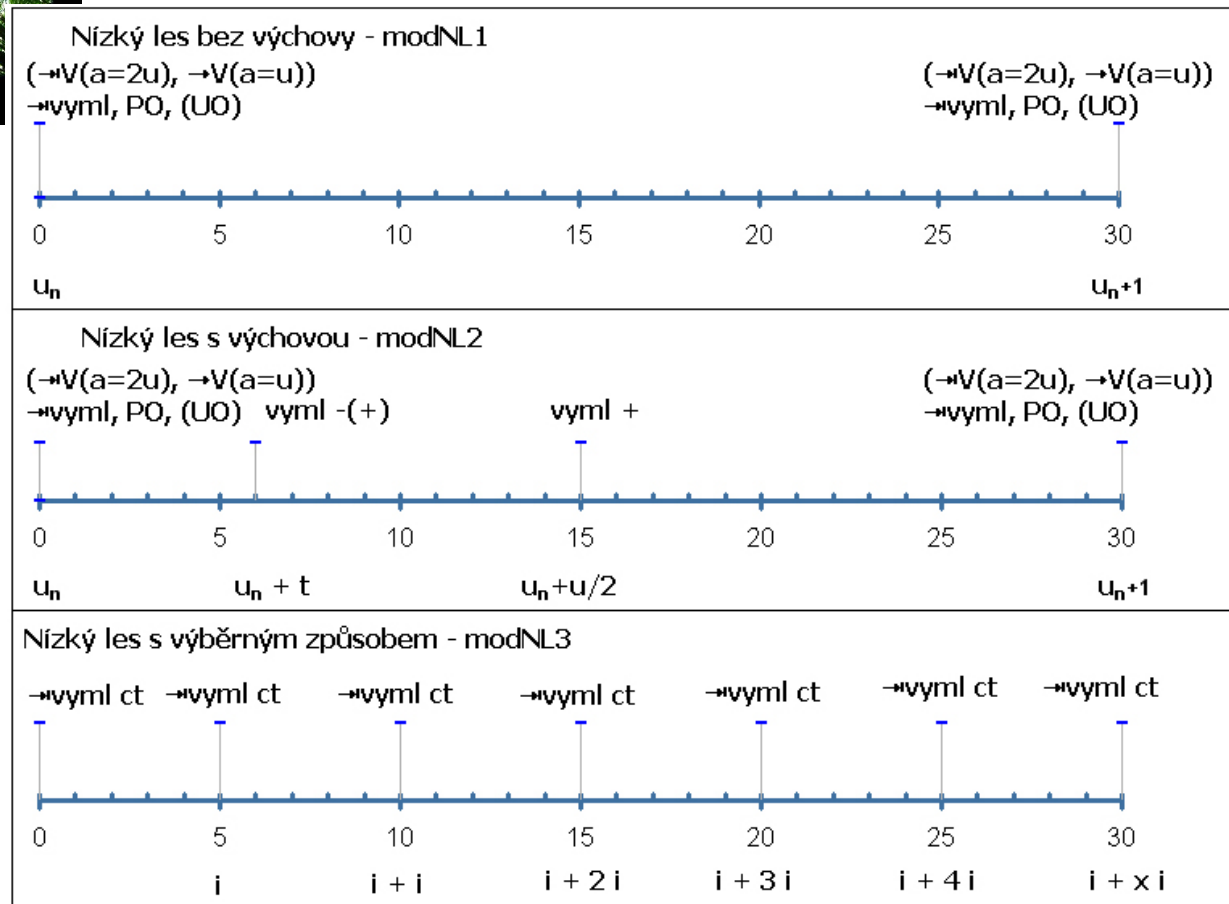
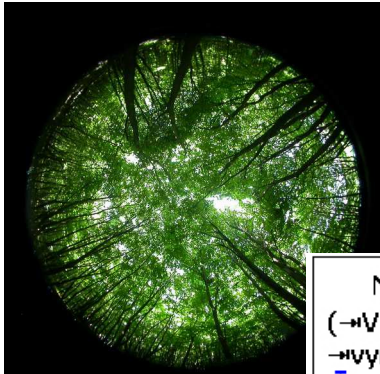
Modelová schémata obhospodařování nízkých a středních lesů

Nízký les

Modelové obhospodařování nízkého lesa (modNL1 - 3)

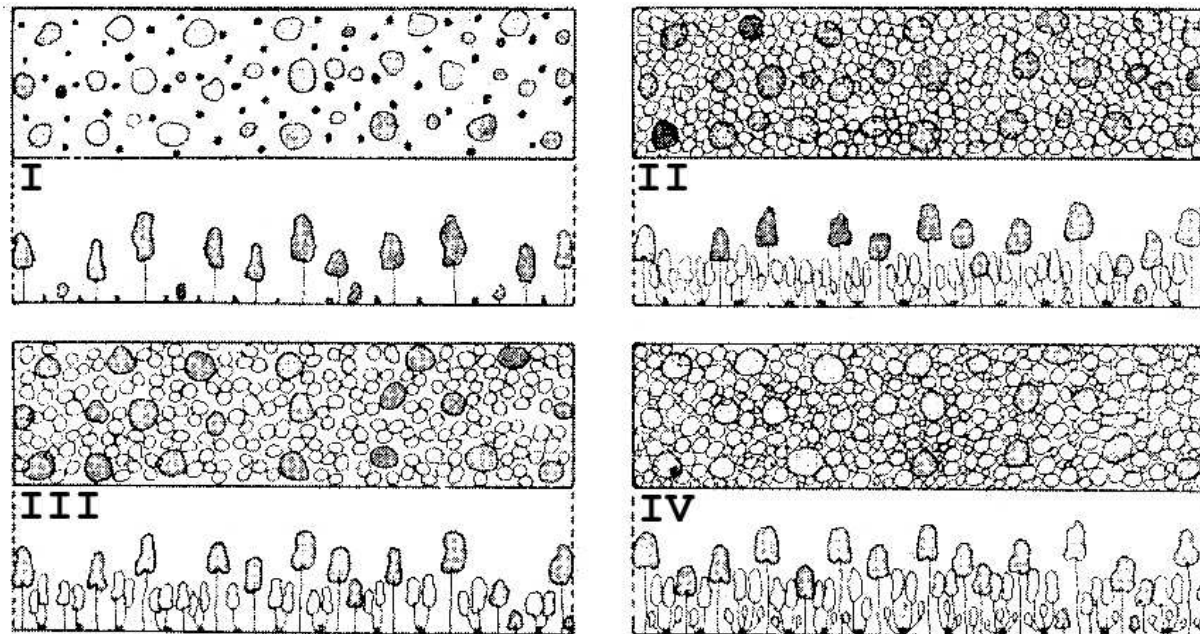

Shrnutí výchovy a obnovy nízkého lesa

- délka produkčního cyklu nízkého lesa se vztahuje ke kulminaci celkového průměrného přírůstu zásoby,
- v nízkém lese se šetří stromy semenného původu. Důvodem je jejich pomalejší růst a jejich využití pro postupnou náhradu starých pařezů (zhoršující se kvalita výmladků) v čase,
- na obnovované ploše nízkého lesa se ponechá 30 až 80 generativních výstavků (nižší počty se volí na chudších stanovištích, více výstavků je možné ponechat na bohatších stanovištích),
- čím vyšší je požadovaná kvalita sortimentů, tím je i delší produkční cyklus a roste i počet zásahů,
- čím je požadovaná kvalita nižší, tím je i kratší produkční cyklus a neprovádějí se téměř žádné zásahy (např. nízký les určený k produkci paliva – co nejvíce jedinců, žádná výchova, nebere se ohled na kvalitu),
- v prvním zásahu je nutno se zaměřit na zdravotní zásahy, kde se především odstraňují odumírající, odumřelí, poškození jedinci. V další fázi je možno odstraňovat jedince tvarově nevhodné,
- dále se od prvních zásahů doporučuje postupně snižovat počet jedinců v trsech, v mýtném věku by počet jedinců v trsu měl být 1–3,
- v hodnotných porostech (produkce užitkového dříví) se uplatňují pozitivní zásahy zaměřené na kvalitní výmladky, případně i výstavky.

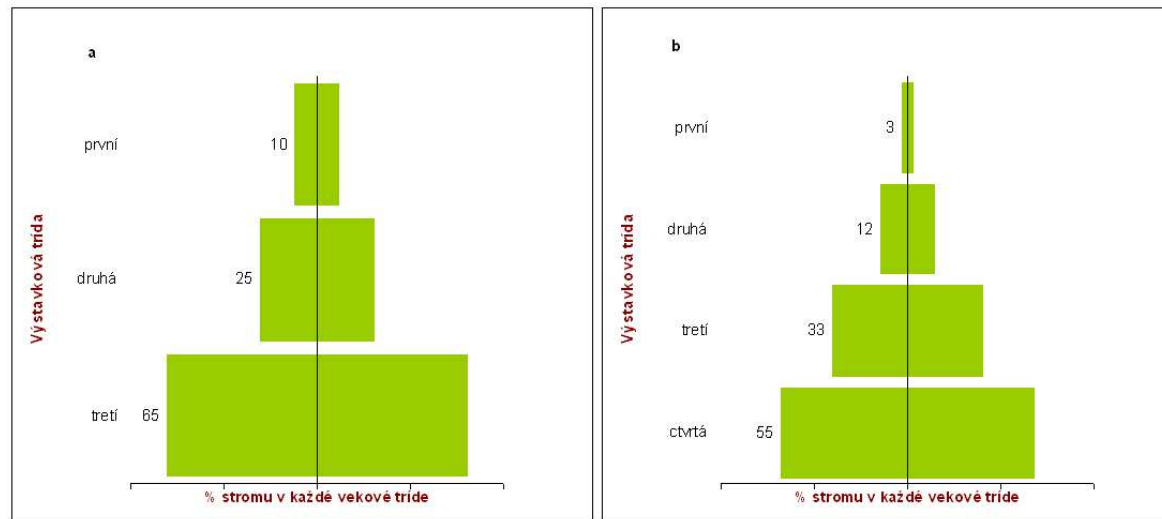
Střední les

- Schematické zobrazení struktury středního lesa (Polanský 1947). I. po těžbě, II. v polovině až třetině doby obmýetí, před sečí výchovnou, III. totéž, po výchovné seči, IV. týž porost těsně před těžbou v mýtném věku

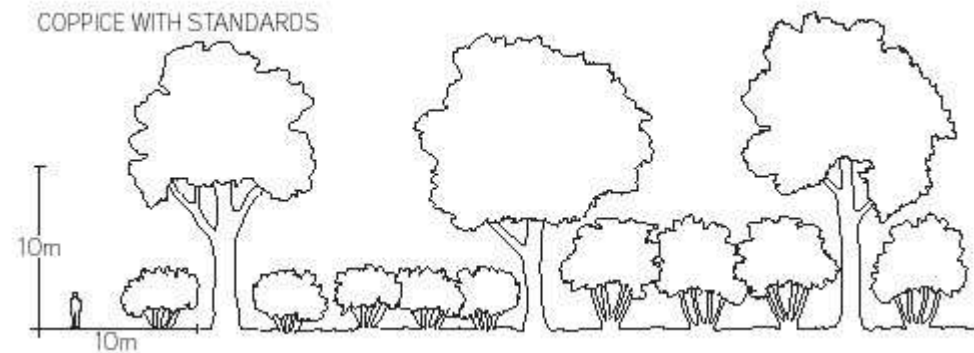

Výstavkové třídy ve středním lese

- Doporučovaný procentický podíl počtu výstavkových stromů ve středním lese na jednotku plochy při třech (a) a čtyřech (b) výstavkových třídách (podle Konšela 1931)

Střední les

Správný poměr výstavkových tříd

- Při čtyřech třídách je možno doporučit následující poměr: 55 % nejmladších výstavků první třídy, druhé třídy 33 %, třetí 12 % a čtvrté 3 %. Pro tři třídy se pak doporučuje použít následující strukturu porostu: u nejmladších jedinců 65 %, u druhé třídy 25 %, třetí pak bude obsahovat 10 %. Vzhledem k mortalitě některých dřevin, výskytu vad a chorob není nutné, aby byl ihned zpočátku ve starších třídách dodržen přesný počet stromů.

Maximalizace hodnotové produkce v horní etáži

- Silné dlouhé kmeny s pravidelnými letokruhy,
- dostatečně vyvinutá koruna výstavků,
- předpokladem úspěšného pěstování výstavků včasné vytvoření kvalitních korun.

Péče o dorostky

- Zajištění dostatečného počtu kvalitních jedinců generativního původu,
- negativním faktorem je vysoká konkurence rychle rostoucích výmladků pro další přežívání jedinců z generativní obnovy (přirozené, případně umělé),
- výchova spodní etáže středního lesa je podobná jako u lesa nízkého, s tím rozdílem, že jsou již dopředu vybíráni jedinci semenného původu, kteří budou časem uvolňováni a budou dorůstat na místa průběžně těžených výstavků,
- uvolňování výstavků dubu by nemělo být náhlé, ale postupné, tak aby se minimalizovalo riziko tvorby výstřelků (vlků) ze spících pupenů na kmeni.

Základní model fungujícího středního lesa - doporučení pro obnovu a následné hospodaření dle Konšela (1931)

„Na 1 hektar plochy vždy zvolíme asi 50 až 100 budoucích generativních výstavků z dřevin cenných, méně stínivých, větrem netrpících, které znatelně označíme. Ostatní spodní porost se odstraní podle stejných pravidel jako v pařezině. Následuje kácení výstavků podle výčetní tloušťky a technické zralosti. Z ostatních tříd je nutno odstranit ty dřeviny a jedince, kteří by se dalšího obmýetí nedočkali nebo je pro jejich vady není možno doporučit k dalšímu pěstování“.

Plocha zastínění výstavky by neměla být menší než 10 % a větší než 30 % plochy celkové. Z celkového součtu kruhových ploch by měly výstavky dosahovat 50 až 60 % celkové kruhové plochy. Celkový počet výstavků na 1 ha by neměl přesáhnout 150 až 200 kmenů. S ohledem na stanovištní a klimatické podmínky by se hmota horního porostu v době obmýetí spodního patra měla pohybovat v rozmezí od 120 do 200 m³.

Obhospodařování středního lesa s uvolňováním dorostků (modSL1) a bez výchovy (modSL2)

Střední les - alt 1 (s uvolňováním budoucích výstavků) - modSL1

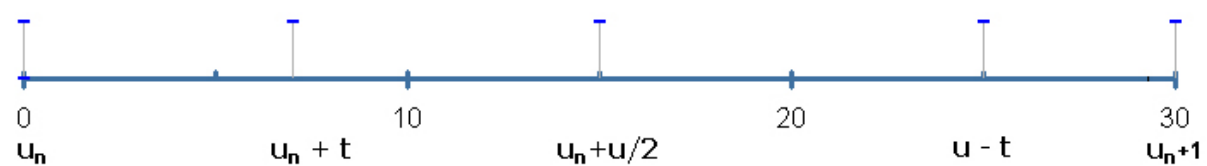
→V CT, →V TS, (VV)

→vyml, PO, (UO) D+, (vyml+)

(D++)

→V CT, →V TS, (VV)

D++ →vyml, PO, (UO)

Střední les - alt 2 (bez uvolňování výstavků) - modSL2

→V CT, →V TS, (VV)

→vyml, PO, (UO)

→V CT, →V TS, (VV)

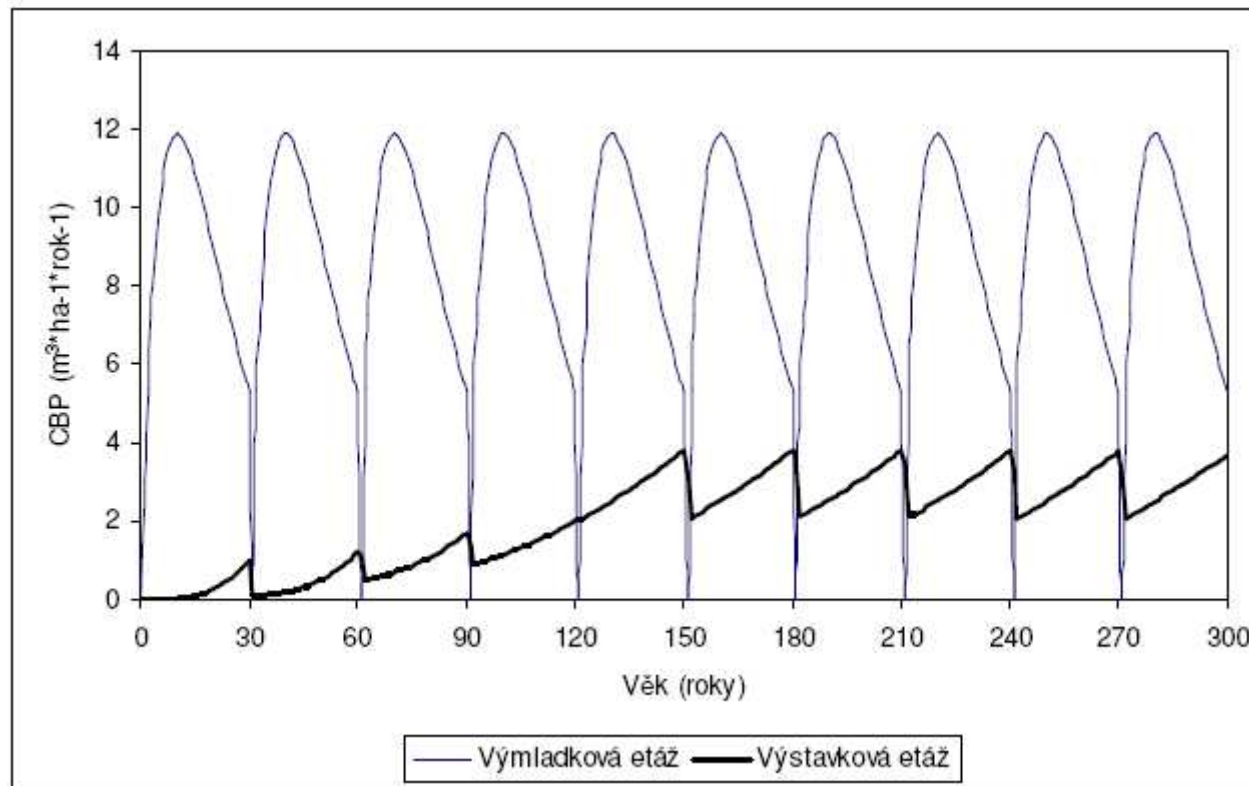
→vyml, PO, (UO)

Srovnání objemové produkce středního a vysokého lesa (modelový příklad, lužní lesy)

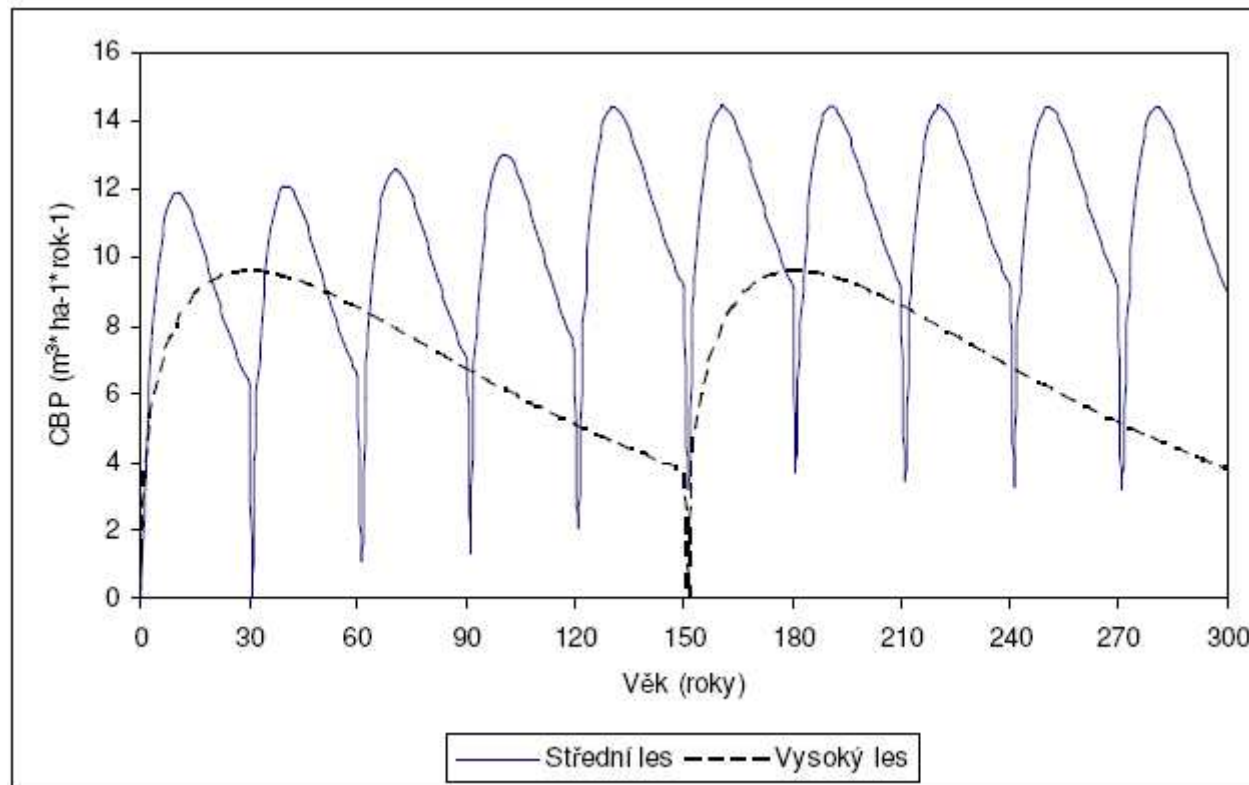
Jan Kadavý, Michal Kneifl, Michal Servus, Robert Knott, 2007:
Střední les jako přírodě blízký způsob hospodaření (Coppice-with-standards forest as close-to-nature way of forest management)

- Chod celkového běžného přírůstu výstavkové a výmladkové etáže ve středním lese (Total annual volume increment of coppice and standards layer in coppice-with-standards forest)

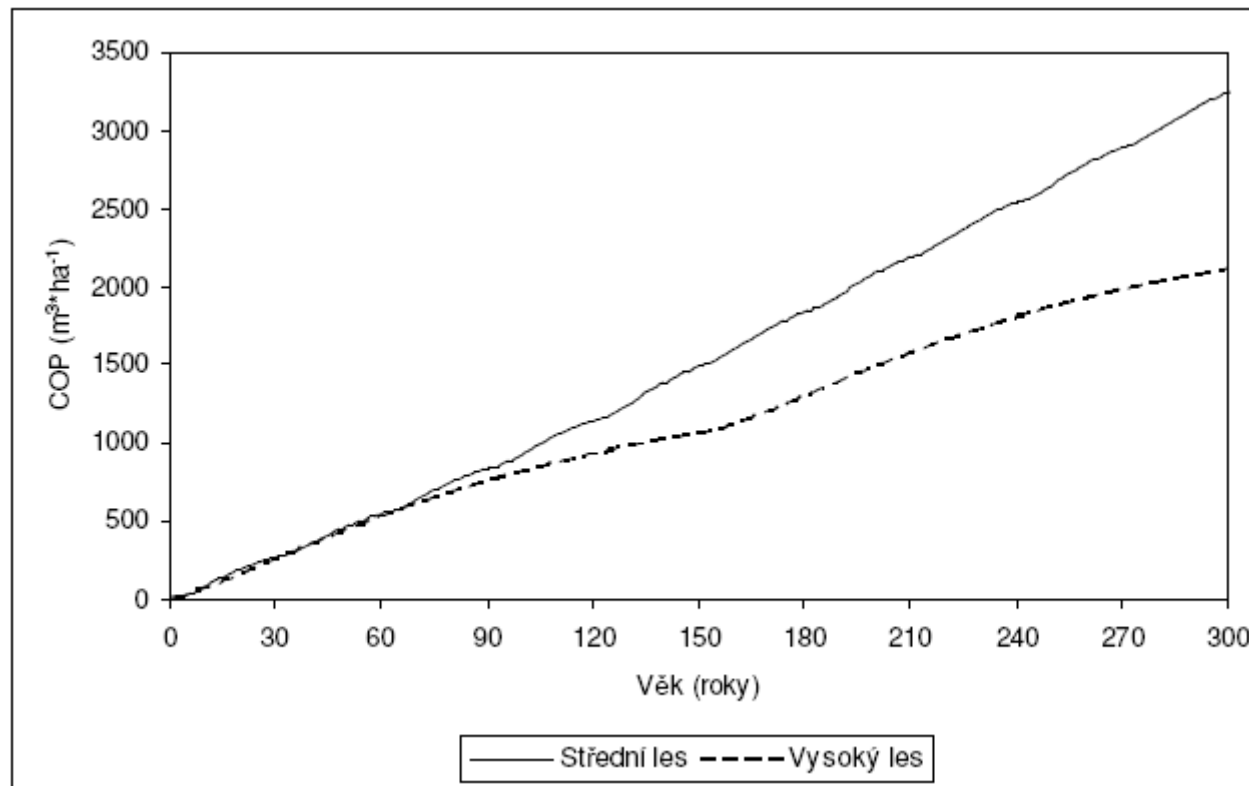
Srovnání objemové produkce středního a vysokého lesa (modelový příklad, lužní lesy)

- Srovnání chodu celkového běžného přírůstu lesa středního a lesa vysokého (Comparison of total annual volume increment in coppice-with-standards forest and high forest)

Srovnání objemové produkce středního a vysokého lesa (modelový příklad, lužní lesy)

- Srovnání celkové objemové produkce středního a vysokého lesa na lužních stanovištích (Comparison of total volume production in coppice-with-standards forest and high forest at riparian sites)

Pěstební systémy

- **PŘEMĚNY A PŘEVODY**
- **Přeměna - změna druhové skladby (od fáze tyčkovin, tyčovin). Změna druhové skladby v mlazinách = rekonstrukce.**
- **Převod** - změna hospodářského tvaru
- - změna hospodářského způsobu
- **Přeměny - Monokultury smrkové (borové)**
- **Historie zakládání - konec 18. stol.; první polovina 19. stol. Zásoba monokultur zpočátku o 50 až 100 % vyšší než původních (zpravidla nepěstěných) porostů.**
- **Srovnání produkce monokultur a smíšených porostů:**
- **4 základní hlediska** - maximální výše produkce
- - kvalita produkce
- - trvalost produkce
- - bezpečnost produkce

Převod hospodářského způsobu

Převod hospodářského způsobu - záměrná změna určitého hospodářského způsobu na způsob jiný. Jeho výsledkem je vždy změna výstavby porostů a lesa.

Převod holosečné formy pasečného hospodářského způsobu na podrovní nebo pasečného hospodářského způsobu na výběrný je odůvodněn snahou o lepší, dokonalejší a dlouhodobě hospodárnější využití růstového potenciálu stanoviště a dosažení ekologické stability lesa; uskutečňuje se souborem dlouho trvajících hospodářských opatření.

Technika takových převodů používá především obnovních sečí využívajících ekologického vlivu převáděného porostu a spíše dlouhou obnovní dobu, přičemž uplatňuje zásady péče o porostní zásobu.

Optimální je připravit porosty pro převod ve středním věku. Převod opačný se uskutečňuje zřídka a přináší krátkodobý hospodářský zisk.

Převod hospodářského způsobu se obvykle spojuje s přeměnami porostů a společně jsou hlavním nástrojem uplatňování přírodě blízkého pěstování lesa (viz), který byl dosavadní kulturou podstatně změněn proti přirozené skladbě.

Převod hospodářského způsobu

- Převody hospodářských způsobů
- Hospodářský způsob holosečný → hospodářský způsob násečný
- Hospodářský způsob násečný → hospodářský způsob podrostní
- Hospodářský způsob podrostní → hospodářský způsob výběrný
- V současné době není hospodářský způsob výběrný v České republice evidován - existují však objekty v různém stupni převodu.
- Potenciální porosty vhodné k převodům na les výběrný by měly splňovat následující základní podmínky:
- dostatečná rozloha; řádově alespoň desítky hektarů,
- odpovídající druhová, prostorová a věková skladba, zejména přiměřené zastoupení jedle, resp. smrku i buku,
- příznivé stanovištní podmínky umožňující snadnou přirozenou obnovu,
- vhodné klimatické poměry se srážkami nad 700 mm ročně,
- účelné, resp. nutné je použití dlouhé (nepřetržité) obnovní doby - viz bádenská seč.

Převod tvaru lesa

Převod tvaru lesa - záměrná změna tvaru lesa na jiný, uskutečněná souborem pěstebních a jiných lesohospodářských opatření.

V minulosti byly nejobvyklejší převod lesa výmladkového na les semenný.

Uskutečňovaly se buď jako převod přímý, tj. umělou výsadbou po jednorázovém zmýcení výmladkového porostu nebo jako převod nepřímý, při kterém se po dobu převodu využívá ekologických účinků převáděného porostu.

Nový porost se pak vytváří kombinovanou obnovou (převod obnovou), podporou semenných jedinců a jakostních výmladkových jedinců (převod výchovou, předržením) nebo přes dočasný sdružený les.

Převod tvaru lesa

Převody hospodářského tvaru

Převod lesů nízkých na les vysoký

- Převod přímý - jednorázové holosečné zmýcení porostu + výsadba cílových dřevin (likvidace výmladků)
- Převod nepřímý - výchovou - je možný při dostatečném počtu pravidelně rozmístěných jedinců generativního původu.
- - obnovou - kvalitní pařezina 1., resp. 2. generace „se předrží“; následují klasické obnovní seče (clonné, okrajové, kombinované) s využitím přirozené, příp. i umělé obnovy. Zpravidla je nutná likvidace výmladků.

Převod lesů nízkých na les střední

- Tento typ převodu je účelný zejména v kvalitních druhově pestřejších pařezinách s určitým podílem (nemusí být příliš vysoký) jedinců generativního původu.
- Střední les je běžným typem lesa zejména v Německu a ve Francii.

Převod lesů vysokých na les nízký

- Tento specifický typ převodu se může uplatnit v určitých kategoriích lesů zvláštního určení, zejména tam, kde je prioritní půdoochranná funkce s požadavkem trvalého krytí půdy a krátké doby obmýtí.

Důvody převodů na les vysoký v minulosti

- pokles poptávky po palivovém dříví,
- degenerace stanovišť, na nichž se vyskytují nízké lesy,
- omezená dřevinná skladba (orientace hospodaření na tzv. “dubové” monokultury nízkého lesa a s tím spojené vymizení keřů),
- nižší produkce nízkého lesa oproti situaci, kdyby se na stejném stanovišti vyskytoval les vysoký,
- mizivá kvalita nízkého lesa ve srovnání s lesem vysokým na srovnatelném stanovišti.

počátky převodů lesa nízkého (středního) na les vysoký v našich podmínkách historicky datujeme již do konce 19. století, s jejich vyvrcholením v polovině 20. století.

Převod tvaru lesa

- Ústředním bodem všech typů převodů je především snaha po nalezení takového postupu, kterým nedojde k výraznému omezení nebo výpadku plynulosti předpokládané výše těžeb na konkrétním majetku.
- Výběr vhodného postupu převodu je stejně důležitý jako správné zhodnocení výchozího stavu porostů (věkové a dřevinné složení, zdravotní stav, kvalita stanoviště apod.).
- V obecné rovině můžeme převody na nízký a střední les rozdělit i podle výchozího tvaru lesa, kterým může být jak les vysoký, nízký, tak samozřejmě i les střední.

Převod na les nízký

- Za postup, jehož výsledkem má být vznik **lesa nízkého** můžeme označit jak *metodu převodu přímého holou sečí* či *převodu nepřímého*, v obou případech s využitím přirozené obnovy (jak generativní, tak i vegetativní).
- Nepřímý převod pak v podstatě provádíme odtěžením podstatné části porostu, avšak s ponecháním jistého počtu tzv. potenciálních výstavkových stromů na obnovovaně ploše porostu (například metoda francouzská z roku 1840 - Doležal 1951, Vyskot 1958).
- U obou typů však spoléháme a pracujeme především s pařezovou výmladností, nicméně podporujeme i nově vzniklou generativní složku porostu.
- Nedoporučujeme však k opětovnému zavádění nízkého lesa klučení ani frézování pařezů, ani celoplošnou přípravu půdy.
- Je-li to nutné, přistupujeme v adekvátních částech porostu k umělé obnově sadbou nebo sítí (z důvodu výskytu nekvalitních jehličnatých dřevin, keřů či starých pařezových hlav apod.).
- Specifickou situací je pak vznik zcela nového nízkého lesa (např. na bývalé zemědělské půdě apod.).

Převod na les střední

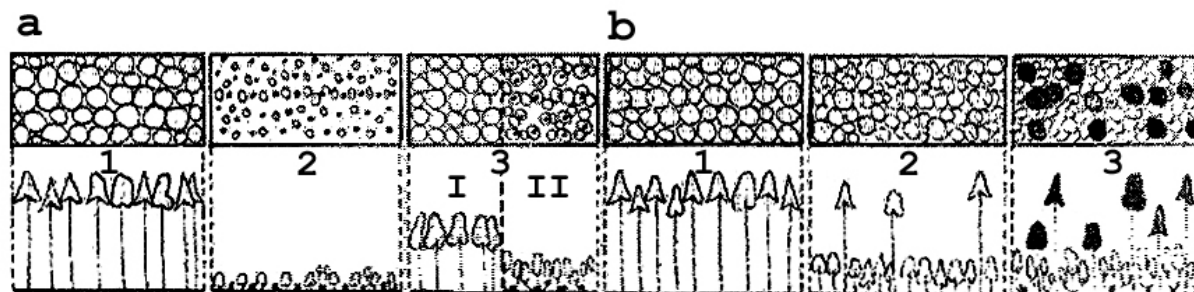
- K návratu k **lesu střednímu** můžeme v současné době doporučit především dva postupy. Prvním z nich je *postup podle Cotty* (Cotta 1845), druhým pak *postup podle Polanského* (Polanský 1947, 1956).
- Oba mají společné to, že nejdříve stávající porosty rozdělí podle věku, neboť v porostech starších je výmladná schopnost dřevin výrazně omezena.
 - V mladších částech pak v podstatě shodně pracují metodou převodu nepřímého.
 - Starší části naopak obnovují jako les vysoký. Zakládají se tedy pravidelné obnovní seče a tím se získává mladá spodní etáž semenného původu s ponecháváním jistého počtu potenciálních výstavkových stromů na obnovované ploše.

Postup podle Polanského (Polanský 1947, 1956)

- Je doporučován k převodům jak na les nízký, tak i střední. Za optimální výchozí stav označuje porosty starších nepravých kmenovin, což se z dnešního pohledu a předpokládané rozlohy tohoto porostního typu u nás jeví jako velmi zajímavé a inspirativní.
- V prvních fázích převodu doporučuje postupovat přes tzv. nepravý les střední.
- Samotná realizace využívá metody převodu nepřímého a případné umělé obnovy sadbou nebo sítí. Polanský tak doporučuje konkrétní postup s využitím nepravého lesa středního pomocí tzv. třífázových pruhových sečí. Tyto se od sebe odlišují pořadím a aplikovanou intenzitou těžebního zásahu, samozřejmě s ponecháváním jistého počtu potenciálních výstavkových stromů na obnovované ploše.

Postup podle Polanského (Polanský 1947, 1956)

Schematické zobrazení převodu (Polanský 1947) kmenoviny na pařezinu (a: 1 - kmenovina před převodem, 2 - při převodu kmenovina na holo smýcená s vysázenými vhodnými dřevinami, 3 - převedený porost I — před těžbou, II — po těžbě) a na les střední (b: 1 - kmenovina před převodem, 2 - porost v převodu (po silném uvolnění podsazeno dřevinami s dobrou výmladností a dřevinami ušlechtilými, 3 - převedený porost tj. po první těžbě spodní etáže)

Další metody převodů

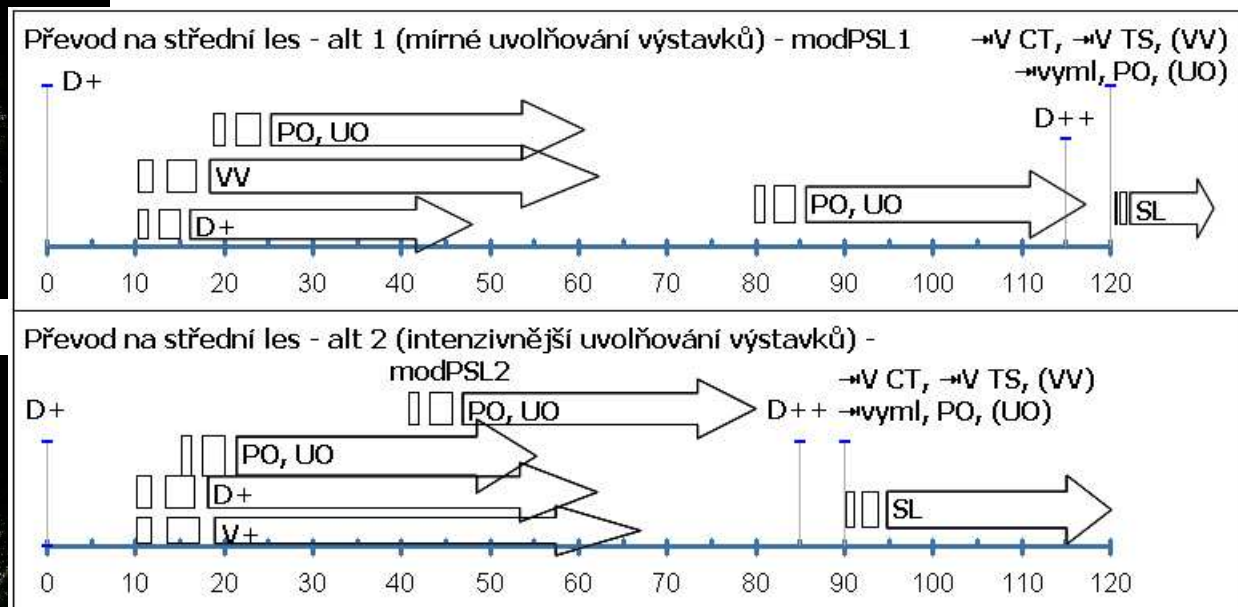
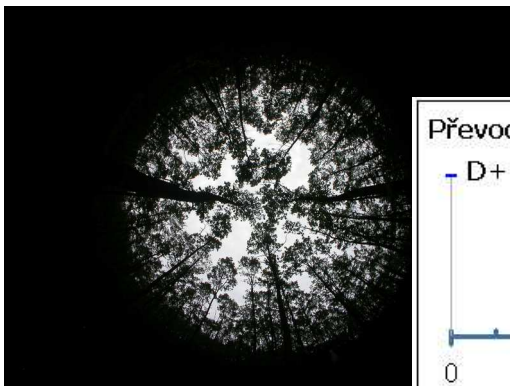
- Neméně zajímavými pak mohou být postupy a metody, které střední les využívají jako prostředníka k dosažení jiného cílového stavu. Tím v tomto případě může být odlišný hospodářský tvar či hospodářský způsob, tj. například les výběrný.
- Především se jedná o metodu Wiehlovu (Wiehl 1912, Sigotský a kol. 1953, Polanský 1957, 1966, Jančík 1968), postup podle Polena (Poleno, 1999) či postup podle Utinka (Utinek 2004, 2006).
- Dále je třeba zménit například i metodu Nanquetovu (Doležal 1951, Vyskot 1958, Utinek 2004), která je obecně považována za vyvrcholení poznatků o převodech lesa nízkého na les střední, resp. les vysoký a metodu Doležalovu (Doležal 1951, 1953, 1957), která na území našeho státu s využitím hospodářské úpravy vyústila v návrh převodů na les vysoký.

Problematika převodu na střední les se zaměřením na použití dubu

- Opakované a odstupňované uvolňování korun budoucích výstavků odtěžením jednoho až třech přímých konkurentů. Důvodem postupného uvolňování korun (v 5 až 10letých intervalech) je nutnost připravit kmen na vyšší světelný požitek, který by při náhlém uvolnění stromu podpořilo masivní tvorbu kmenových výmladků (vlků).
- Zároveň se rozvolněním porostu vytvoří podmínky pro přirozenou obnovu generativní cestou. V okamžiku kdy se objeví v porostu nárost, je potřeba jej začít uvolňovat tak, aby nedocházelo k brzdění jeho růstu, případně odumření.
- Toto uvolnění však nesmí být prováděno za každou cenu, ale tak aby se neprojevalo na snížení celkového běžného přírůstu (CBP) horní etáže.

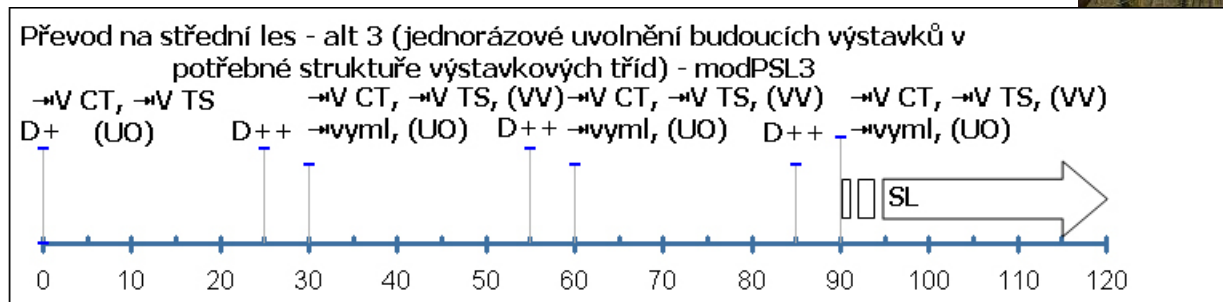
Převod na střední les uvolňováním výstavků (modPSL1 a modPSL2)

Převod na střední les jednorázovým uvolněním budoucích výstavků (modPSL3)

- Vyznačení budoucích výstavků v nepravém lese středním, nepravé kmenovině nebo kmenovině v potřebné struktuře výstavkových tříd (pokud jsou k dispozici) a jejich jednorázové uvolnění,
- je třeba počítat s rezervním počtem náhradníků, kteří zastoupí stromy, které pravděpodobně odumřou.

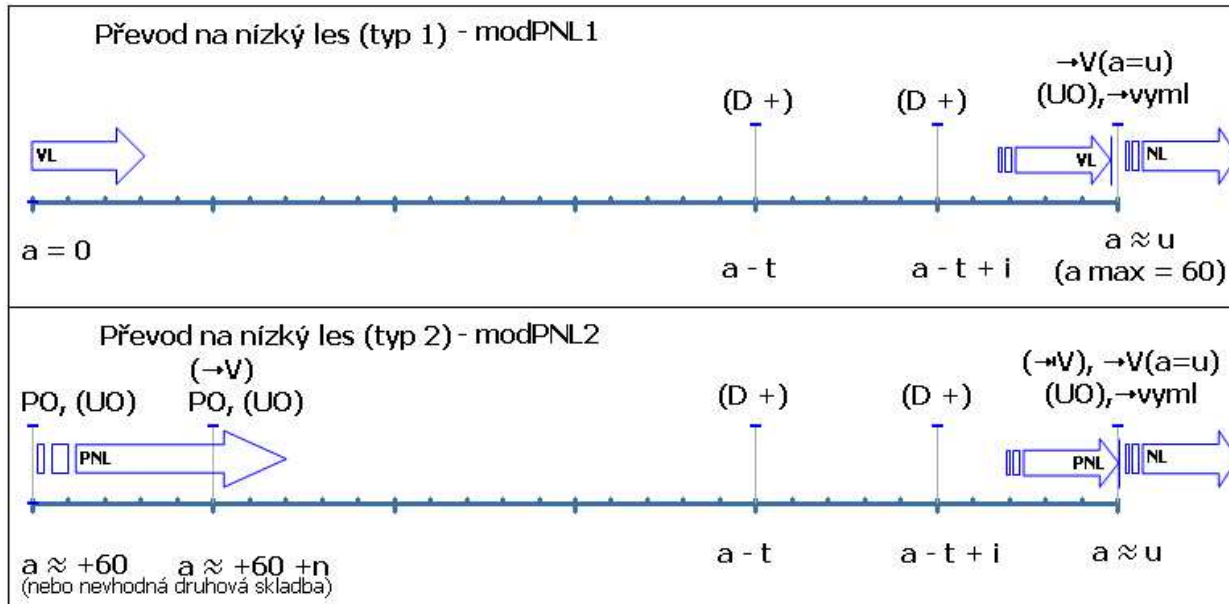
Experimentální plocha středního (a nízkého) lesa na lokalitě Hády

- Poměrně intenzivní zásah směřující jednorázovým uvolněním stromů k požadovaným počtům jedinců ve výstavkové etáži byl experimentálně proveden na základě požadavku a potřeby simulace porostu charakteru středního a nízkého lesa a dopadů s tím spojených změn struktury porostu na biodiverzitu v těchto konkrétních ekosystémech.

Převod na nízký les

Modelové srovnání výnosovosti nízkého a vysokého dubového lesa

Doba od počátku převodu	Původní HS (vysoký les, obmýti-obn. doba = 150/30)	Nový HS (nízký les, 20/10)
0		
50		
110		
140		
170		

Michal Kneifl, Jan Kadavý, 2009: Modelové srovnání výnosovosti nízkého a vysokého dubového lesa

Modelové srovnání výnosovosti nízkého a vysokého dubového lesa

- Při současném poměru cen sortimentů nedosahuje převedený nízký les hrubé hodnotové produkce lesa vysokého, převod je však v některých variantách finančně výhodnější. Dále bylo zjištěno, že po eventuelním vzestupu cenového indexu poměru ceny paliva ku ceně sortimentu jakosti II. ze současných 12,32% na 22%, tedy z 824,- na 1470,- Kč/m³ paliva by se hrubý hodnotový výnos nízkého a vysokého dubového lesa na první bonitní třídě dle Korsuně, resp. Schwappacha vyrovnal.

Varianta	Popis	Vysoký les		Nízký les		Průměrný objem těžeb [m ³ /ha/rok]	Průměrný hrubý výnos [Kč/ha/rok]
		u	o	u	o		
I.	Les vysoký	150	30	-	-	5,80	10 120,-
II.	Převod z vysokého na les nízký	150	30	20	10	6,54	8 717,-
III.		150	30	30	10	7,21	13 110,-
IV.		150	30	40	10	7,02	12 639,-
V.	Les nízký	-	-	30	10	7,91	6 517,-

Možnosti a limity hospodaření v nízkém a středním lese

- Pokud spojíme možnost aplikovat hospodaření v nízké a středním lese s potenciálním přirozeným výskytem dřevin v České republice, dojdeme ke zjištění, že by teoreticky bylo možno tento způsob hospodaření zavést na převládající ploše celého státu. Vyjmuta by zůstala pouze stanoviště přirozeného výskytu jehličnanů, což jsou především nejvyšší horské polohy.
- Jiná situace nastane, pokud odhlédneme od potenciální přirozené vegetace a zaměříme se na současnou dřevinnou skladbu. Ta reflektuje lesnické hospodaření posledních několika desetiletí a přirozené vegetaci mnohdy neodpovídá. Bohužel možnost využít pařezovou nebo kořenovou výmladnost k obnově lesa je v našich podmínkách úzce vázána na listnáče. Případná snaha zavést v krátkém horizontu výmladné hospodářství ve stávajícím, byť stanovištně nevhodném jehličnatém porostu, je nutně svázána s rekonstrukcí porostu a umělou obnovou listnáči. To je spojeno s velkými finančními náklady, které se ekonomicky nezúročí.

Možnosti a limity hospodaření v nízkém a středním lese

- Při úvahách o zavedení hospodářského tvaru nízkého nebo středního lesa je nutno vzít v úvahu několik faktorů. Jsou jimi, kromě výše zmíněné druhové skladby, také věk porostů, stanoviště a plánovaná plocha nízkého, či středního lesa. Obecně lze říci, že nejvhodnějšími pro převod na nízký i střední les jsou mladé listnaté porosty na chudších a mezotrofních stanovištích. Je zde záruka kvalitní pařezové výmladnosti, dostatečný počet jedinců na jednotku plochy a v případě vhodné druhové skladby a dobré kvality i základ pro budoucí první generaci výstavků středního lesa. Mladými porosty myslíme obecně porosty do 20-30 let věku.

Možnosti a limity hospodaření v nízkém a středním lese

- Dalším limitem obnovení hospodaření v nízkých a středních lesích v České republice jsou bezesporu legislativní omezení (Flora 2008 In Kadavý a kol. 2008, Utinek 2009, Flora 2010). Omezující charakter má samotná skutečnost, že v českém lesním právu [\[1\]](#) není pojem nízký a střední les vůbec definovaný. Je to pravděpodobně důsledkem historického vývoje, v jehož posledních obdobích byl hospodářský tvar lesa nízkého a středního nepřímo označen za nežádoucí (např. § 35 zákona č. 166/1960 Sb. *“Základním hospodářským tvarem lesa je les vysokokmenný. Lesy sdružené a výmladkové je třeba postupně převádět na tvar lesa vysokokmenného až na výjimky stanovené v lesním hospodářském plánu.”* či § 7, odst. 1 zákona č. 96/1977 Sb. *“Základním hospodářským tvarem lesa hospodářského je les vysoký, zajišťující nejvyšší produkci jakostní dřevní hmoty i plnění ostatních funkcí lesů.”*).
- Limitujícím faktorem je rovněž zákaz těžby pod stanovenou věkovou hranicí (§ 33 odst. 4 zákona č. 289/1995 Sb., lesního zákona). Při době obmýtlí nízkého lesa, která se obvykle pohybuje v intervalu 10 - 40 let, není možné v podmínkách České republiky při mýtní úmyslné těžbě v nízkém i středním lese citované ustanovení dodržet. Vlastníci takových lesů jsou neustále nuceni žádat o povolení výjimky, což je sice možné, ovšem výjimka se v nízkém a středním lese paradoxně stává pravidlem.
-atd.

Možnosti a limity hospodaření v nízkém a středním lese

- V oblasti ochrany přírody jsou dnes nízké a střední lesy akcentovány pro jejich domnělý světlý charakter. Stojí za zamyšlení, zda hospodaření v nízkém a středním lese, aplikované v současnosti, na základě současného stavu poznání a za stávajících legislativních limitů, může dosáhnout charakteru světlých lesů. Světlé lesy v minulosti, tedy lesy silně exploatované, mezernaté, se světlinami porostlými acidofilními bylinami, zakrnělého vzrůstu a s malou porostní zásobou byly důsledkem několika faktorů. Za ty nejpodstatnější dnes považujeme sklizeň opadu (tzv. hrabanky) pro účely získání steliva pod hospodářská zvířata, pastvu dobytka v lese, extrémně krátká obmýtí (pod 10 let) a využívání nehroubí, tedy částí kmenů a větví slabších než 7cm. Zejména v oblastech s hustším osídlením byly tyto činnosti v minulosti běžné a důsledkem bylo vyčerpání půdy, zakrnělý růst dřevin a vznik světlin, které díky pastvě hospodářských zvířat již neměly naději zarůst cílovými dřevinami (např. Jacobi, 1912) a jediným východiskem v této situaci byla výsadba nepůvodních jehličnanů.
- Pastvu dobytka v lese a sklizeň hrabanky dnes přímo zakazuje zákon (č. 289/1995 Sb., §20, odst. 1, písm. m a n). Těžba nehroubí je dnes sporadickou záležitostí, která sice není přímo zakázána zákonem, sklizeň nehroubí však je neekonomická a proto téměř není praktikována.
- Charakteru světlého lesa by tedy dnes mohlo být dosaženo pouze za cenu porušení zákona, nebo častých a intenzivních těžebních zásahů v extrémně krátkém obmýtí (Kadavý, Knott 2010), což by si vyžádalo značné ekonomické náklady. Tyto náklady by vlastníku lesa musely být kompenzovány. Navíc, vyhláška MZe ČR č. 83/1996 Sb. o zpracování oblastních plánů rozvoje lesů a o vymezení hospodářských souborů v příloze č. 3 připouští u některých typů stanovišť aplikaci nízkého lesa, ovšem s obmýtím v rozpětí 20-30 u tzv. měkké a 30-50 let u tvrdé pařeziny. Kratší obmýtí tak dnes prakticky není možné (Kadavý, 2010b).
- Domníváme se proto, že lesnické hospodaření, tak jak je prováděno dnes v nízkém a středním lese, ke světlému charakteru lesa velmi pravděpodobně nepovede.

www.nizkyles.cz